NAŠE ŘEČ

ROČNÍK XI. ČÍSLO 7.

V. ERTL:

RŮZNÝ, ROZLIČNÝ ATD.

Nová čeština má k vyjadřování odlišnosti dvou nebo několika představ čtyři přídavná jména tvarem i významem příbuzná, *různý, rozličný, rozdílný, rozmanitý*. První tři jména přídavná se vyskytují skoro ve všech slovanských jazycích (csl. *raz'n', različ'n'*; rus. *raznyj, razděl'nyj, različnyj;* bulh. *razen, razdělen, različen;* srbochrv. *razni, različan*, pol. *różny* [stpol. *rozny*], *rozdzielny, rozliczny* atd.), příd. jm. *rozmanitý* má příbuzný tvar jen v pol. *rozmaity*, které přechází i na území československé v sloven. *rozmajitý* a laš. *rozmaity* (Bart. Dial. I, 111), obměněném lidovou etymologií na Litovelsku v *rozmajetný* (Bart., Slov. dial.).

Podle tvaru je příd. jm. *různý* utvořeno z částice *roz* (která je i v ostatních příd. jménech a v četných složeninách slovesných, jako *rozhoditi, rozehnati*, s pův. významem odděleně, každý jinam, jinak a p.«) příponou *-ný (-'no-)*, a to asi už v době, kdy toto *roz* mělo ještě platnost samostatného příslovce s významem právě uvedeným; znamenalo tedy *různý* původně asi ‚oddělený, odlišený, jiný'. Všechna ostatní příd. jména jsou slova složená. V slově *rozličný* je předpona *roz-* složena s kmenem jmenným, který je v podst. jméně *líce* (a odvoz. *líčiti, obličej, sličný, políček* a p.); znamená tedy *rozličný* podle svého složení ‚odlišnou, jinou tvář, podobu mající'. Příd. jm. *rozdílný* souvisí, jak vidět na první pohled, se slovesem *rozděliti*, a znamená tedy vlastně ‚rozdělený = oddělený' (právě tak jako původní význam podst. jména *rozdíl* je oddíl). Složení slov *rozmanitý*, pol. *rozmaity* není dost jasné; obě slova podle výkladu Bernekrova (Sl. et. Wtb.) mají po předponě *roz-* kmen utvořený ze základu *ma-*, který je v čes. slovech *ma-nou-ti* (nč. *namanouti se, zmanouti, zamanouti si*), *má-va-ti* a *ma-ní* (v pol. *ma-ja-k* = kroužení, zvl. kopím n. koňmo, oklika,

dial. *majaki* = bludičky; odvoz. *majaczyć* = kroužiti, blouditi a p., *majaczeć* = míhati se a p., vedle *man-ić* = vábiti, klamati, *man-owiec* = oklika, scestí a p.) a který značí ‚kývati', podmětně ‚míhati se', přen. ‚vábiti, klamati' a p. V češtině je příd. jméno *rozmanitý* doloženo dosti pozdě, ze sklonku 16. stol., ale zároveň skoro z téže doby co pol. *rozmaity*. Pro tento pozdní záznam je těžko rozhodnouti, zdali pro stanovení jeho základního významu třeba vycházeti od významu čistě pohybového, který je v stč. slovese *manouti**) (opět. tvar *mávati)*, nč. *namanouti* se, *zamanouti* si, *zmanouti* si, či od významu přeneseného, dosvědčeného v stč. příslovci *maní*, které se vykládá jako 6. p. (*manê*) k subst. *man* = klam (tedy *maní* = kouzlem, klamem, nechtíc, náhodou) a které souvisí i se slovesem *maniti* (rus. *manif*, pol. *manić* a p.) = vábiti, klamati a p., v češtině však nedoloženým. V češtině i v polštině se vyskytuje toto příd. jméno hned od nejstarších dokladů ve významu celkem dnešním, takže jeho vývoj po stránce významové nelze sledovati nazpět. Nejpravděpodobnějším se zdá, že jeho význam základní byl i v češtině (tak jako v polštině) přes pozdní jeho záznam i přes chatrnou etymologickou oporu v starších slovech téhož kmene h m o t n ý, p o h y b o v ý, a že *rozmanitý (rozmaity)* znamenalo původně asi něco porůznu *(roz-)* se míhajícího, kmitajícího. Tvar *rozmajitý*, který se vyskytuje v nářečích východních, bývá vykládán (u Geb., Hist. ml. 1, 382 a j.) disimilací (rozlišením) z čes. *rozmanitý* (jako *pajmána z panímáma)*, ale vzhledem k tomu, že se tento tvar vyskytuje v nářečích na rozhraní českopolském (sloven. a lašském), zdá se podobnějším pravdě, že je to forma polská, pronikající na území československé; dále od hranic se jí přestává rozuměti — odtud litovelské *rozmajetný*. Vykládati i čes. *rozmanitý* z téhož pramene (přikloněním k některému slovu s *man-)*, k tomu není dost předpokladů; vadí zejména to, že v nářečích západočeských (a snad i západomoravských) není příd. jméno *rozmanitý* proti nářečím východním a polštině výrazem lidovým.

Ze všech těchto čtyř příd. jmen, o nichž byla právě řeč, jsou z jazyka staršího doložena jako slova běžná jen d v ě, totiž *rozličný* a *rozdielný* (nč. *rozdílný)*. Stč. *rozličný* ve shodě se svým základem etymologickým (odlišnou, jinou tvář mající) má v stč. význam co nejširší. Označuje především představy, při nichž se zdůrazňuje jejich odlišnost, příslušnost k jinému druhu a p. Na př.: (třie božští osobové) sú *rozlični* na některých věcech Alb.

---

*) Je podle Geb. Stč sl. doloženo jen jednou, a to v legendě o sv. Kateřině: (poustevník) manu rukávem = kývl.

48 b;*) (Bůh) v *rozličných* anděléch *rozličné činí věci:* v jedněch sě ukazuje... v druhých .. Štít. Bud. 108; abyste *rozličnosti* poznali Ol. Lev. 11, 47 (v Kral.: aby *rozdíl* činěn byl mezi nečistým a čistým); také ti lidé mají *rozličnost* na oděvu mezi jinými lidmi Mand. 184 b (= známky, jimiž se liší od ostatních). Oslabením tohoto významu nabylo příd. jm. *rozličný* (zvl. při představách četnějších než dvě) významu ‚mnozí, ale ne tíž, ne stejní', na př.: luňák prvé léto honí ptáky *rozličné* Tkadl. 446, — leckdy i významu téměř čistě kvantitativního (kde se odlišnost rozuměla sama sebou), t. j. ‚nejední, mnozí'; na př.: *rozliční* sú na to svědci Alx. Vít. 1489; ku potřěbě těla *rozličné* s měla časy plura tempora Kruml. 395 b, — anebo dokonce významu ‚všechen, všeliký, na př.: zatrať *rozličné* rty lstivé Žalt. Wittenb. 11, 4 (= Kral. 12, 4: o by vyplenil Hospodin *všeliké* rty úlisné). Zdůrazněním bohatství nebo intensity rozdílů nabývá *rozličný* významu pestrosti a p., na př: orlicě plná peřie a *rozličnosti* Ol. Ezech. 17, 3 (Kral.: orlice... plná peří, *strakatá).*

Přídavné jméno *rozdílný* (stč. *rozdielný*) znamená podle svého tvaru především ‚rozdělený' (význam dochovaný v nč. *nerozdílný* = nerozdělený, a tedy nerozdělitelný); na př.: rozličná a na mnoho částí *rozdielná* jest jich (ďáblů) chytrost Ž. Otc. variant k 182 b (kde: *rozdělená*); aby platili kopu grošuo platu ročnieho, a to *rozdielně:* puol kopy na sv. Havel a puol kopy na sv. Jiří List. Pořešín. z 1466. Z toho se pak vyvíjí význam ‚oddělený, odlišný'; na př.: od svrchu vyčtených súdóv súd *rozdielný* pátý Všh. Jir. 27; šelmy jedna od druhé *rozdílná* Kral. Dan. 7, 3 a č. Tím se význam příd. jména *rozdílný* stýká s významem příd. jména *rozličný* = odlišný jako jeho výraznější synonymum, porůznu pak se ojediněle vyskytuje matení i s významy jinými; na př. roucho *rozdílných* barev krumpovaným dílem Kral. Soudc. 5, 30 a j. (srov. kamení *rozličných* barev t. 1. Par. 29, 2; viz i Jungm. s. v.).

S těmito dvěma příd. jmény vystačuje starší čeština až do sklonku 16. stol. úplně; ještě Kral. bible nezná jiných výrazů pro odlišnost než slova *rozličný* a *rozdílný*. Touto okolností třeba snad vykládati, že není v starším jazyce dokladu pro příd. jméno *různý,* ač je to slovo obecně slovanské a ač starší čeština užívala velmi často a skoro napořád příslovce *rózno (různo),* které je tvarem 1. pád střed. rodu jmenného skloňování příd. jména *rózný (různý).* Jaký by byl asi býval význam tohoto adjektiva v stč., poznáváme právě z příslovce *různo*. Znamená právě jako

---

*) Při dokladech stč. bylo užito také rukopisného materiálu Gebaurova.

předpona *roz-* buď ‚na různé strany, od sebe', na př.: když jsú *rózno* (muž a žena), bezpřémně (= náramně) túžie po sobě Štít. ř. 95a (se shodou v rodě by bylo: když jsú *rózni*); a když *ruozno* jdiechu Ž. Otc. 89 a (= když šli od sebe, když se rozcházeli; se shodou by bylo: když *ruozni* jdiechu), anebo přeneseně,odlišně, každý jinak' a p., na př.: oba *ruozno* věřiesta (= věřili) Pass. 292; *ruozno* ženy a *ruozno* muže buoh jmenoval Comest. 18 a j.

Z toho je vidět, že význam příd. jména *různý,* kdyby se ho bylo v stč. užívalo, nebyl by se valně lišil, zvláště ve významu přeneseném, od významu příd. jmen *rozličný* (= odlišný) a *rozdílný,* která je v platnosti atributivní (predikativně atributivní) také nahrazují, na př. *různo* věřiti, ale *rozdílná* n. *rozličná* víra. Proto se asi usus příd. jména *různý,* které čeština přejala zajisté ze společného základu slovanského, v starší češtině nerozvinul. S tím souvisí, že nenalézáme v starším jazyce ani složenin, jako *různorodý, různojmenný,* které jsou vesměs atributivní; ty jsou veskrze až z doby novější, kdy příd. jméno *různý* již v spis. jazyce vešlo v obyčej.

Přídavné jméno *různý* vyskytuje se podle dokladů Jungmannových po prvé ve spisech Scipiona Berličky (rozličná a *různá* zdání Rozml. sv. Řehoře z r. 1602), který ztrávil první léta po vstoupení do Řádu v Krakově u Petra Skargy, jehož Životy svatých také přeložil (1602) do češtiny. Snad odtud mohl přijíti popud k zavedení příd. jména *různý,* jehož utvoření vedle příslovce *různo* bylo nasnadě. V Čechách zůstalo slovem knižním, a do začátků 19. stol. ani ne tuze oblíbeným; ujalo se však (místy?) na Slovensku a na Moravě, kde si vyvinulo i odstíny další, v spis. praxi české neznámé.*) Význam tohoto knižního *různý* není s počátku nijak přesně vyhraněn a blíží se podle chudých dokladů Jungmannových (z Berličky a Komenského) spíše významu příd. jména *rozličný* ve smyslu ‚všelijaký' než významu ‚odlišný, rozdílný' a p.

V téže asi době co *různý* objevuje se v spisovném jazyce příd. jméno *rozmanitý.* Jako nejstarší doklady cituje Jungmann z Veleslavínova Kalendáře hist. (1578); rozličného zboží a kněh *rozmanitých,* z Politie hist. (1584): volení rozličné a *rozmanité* atd. Příd. jméno *rozmanitý* funguje tu jako synonymum příd. jména *rozličný.* Přesněji rozlišuje už obě adjektiva Vratislav (Příhody II,

*) Jsou to významy jako *různé* koně = ne z téhož páru n. s postrojem, ale bez vozu; *různý* holub = nespářený (Bartoš, Sl. dial.), sám jako v poli *různý* strom (z Kuldy u Kotta 7), o něž nám zde nejde. Významový základ jejich je zřejmě v původním, místním významu příslovce *různo.*

13, 14), mluvě o *rozličných* zeměplazech, o *rozličných* zvířatech, ale o *rozmanitých* ptácích, *rozmanitém* kvítí a p.

Od sklonku 16. století má tedy čeština na vyjadřování představ mezi sebou se lišících příd. jména *rozličný, rozdílný, různý* a *rozmanitý*.

Ostatek příště.*)

POSUDKY A ZPRÁVY.

Vědecké methody realismu zvláště v otázce Rukopisů. Podle své přednášky ve schůzi Mladé generace nár. dem. dne 16. března 1927 upravil a doplnil Dr. F. Mareš, prof. fysiologie na universitě Karlově. Praha 1927. Nákladem tiskové komise Mladé generace Čs. N. D. v Praze II. Str. 58. [Kč 8.50.]

Prohlášení »České veřejnosti« ve 4. č. jsme ukončili poznámkou, bude-li třeba, že se k přednášce prof. M. vrátíme, až vyjde tiskem. Jest toho opravdu třeba; vynasnažím se, abych v této zprávě přihlížel především k těm částem knížky, jež se obírají přímo Naší řečí, místy ovšem bude nutno zabočiti také stranou.

Prof. M. vytýká s důrazem, že vedle filologie, historie atd. v řešení otázky pravosti Rukopisů má význam i jejich stránka hmotná. To je pravda; ale uznáváme-li to, dokonce nepřisvědčujeme v plném znění slovům »ukáže-li chemická a palaeografická zkouška, že je pergamen, inkoust a písmo právě takové, jaké jest u rukopisů skutečně středověkých, příslušných určitému století, tedy je staré, středověké i to, co je psáno, jazyk a obsah« (8). V rukopisném sporu bylo již opětovně řečeno, že není nemožno na př. ze starých rukopisů neúplně popsaných opatřiti nějakou část starého pergamenu (a stávalo se i tak, že původní písmo, jehož obsah pozbyl časem důležitosti, aspoň v očích některých lidí, bylo vyškrábáno a vyhlazeno), inkoust se dá vyrobiti ze stejných součástí dnes jako před tisíci lety, a kdo zná dobře paleografii a vycvičil se náležitě v napodobení starého písma, dovede je napodobiti právě tak, jako dovede dobrý znalec jazyka doby, o niž jde, napsati text podle jazyka správný. Rozhodujícím momentem může býti po stránce technologické jen *nepochybný* důkaz, že v látkách rukopisu, totiž v inkoustě nebo v barvě a jejich působením nebo jinak v pergameně nastaly

*) Konec tohoto článku i rubriku Drobnosti odkládáme do čísla příštího, abychom odpověď na knihu prof. dr. F. Mareše mohli otisknouti v tomto sešitě celou.

změny, které jsou možné jen v době tak a tak dlouhé. Ten důkaz strany RKZ posud podán nebyl; a přistupuje-li k tomu poznání, že pisatel (nebo pisatelé) sice dosti byl v napodobení starých písem vycvičen, ale přece i v tom dělal chyby, že starý jazyk znal, jak dnes dovedeme posouditi, velmi nedokonale, že neznal dobře ani dějin doby, do níž měl jeho padělek náležeti, že na př. nevěděl ani, jaký byl rozsah země, jejíž zemský soud jeho výrobek opěvuje, nemůže býti pochybnosti, jaký bude úsudek o pravosti památek kladených do doby tak a tak staré. K tomu přistupuje, že padělatel RK nadělal v něm množství rasur a oprav, jejichž účelem je zvyšovati správnost a zejména starobylost jeho jazyka, že RK a RZ nejsou jediné padělky z téže doby, že je padělků více, jež dnes mimo p. D. Žunkoviče a jeho vyznavače v Lechu snad již každý za padělky uznává, že ty padělky svým rázem a společnými jazykovými chybami a z části i tím, že jsou v genetické souvislosti s touže osobou, tvoří v své době docela zřetelnou skupinu, že na př. v středověkém lat. slovníku (Mater verborum) paděláno množství českých glos z části s patrnou snahou podporovati pravost Rukopisů; smí se kdo diviti lidem, kteří to vše a leccos jiného vědí, že v nich vzniká víra, nebo přesvědčení, nebo poznání, nebo mínění (nebo jak všelijak jinak se téže věci říká), že i RKZ jsou padělky pocházející z téže dílny jako ostatní padělky?

Prof. M. ovšem neuznává těch základů, z nichž vyrůstala nevěra Gebaurova, jeho předchůdců i nás všech jeho následovníků. »*Palaeografické zkoušky* nenalezly na Rukopisech žádné známky podvrženosti« (20). Je to pravda? Či se smí takový soud pronášeti jen podle hlasů *jedné* části odborníků a bez vyvrácení nedbati hlasů části druhé? A nevidí prof. M. v projevech cizích paleografů, jež získal od nich Píč, těch známek nejistoty v úsudku, toho zdráhání, zesilovaného francouzskou pozorností, šetřící hostových citů, které se z nich ozývají čtenáři nezaujatému? Anebo na př.: proti Gebaurovu důkazu proužkovému uvádí prof. M. mínění královédvorských pamětníků, »že ty proužky byly ustříhány z rukopisné knížky k zalepování měchů u varhan,*) v kterémž podání je logika pochopitelná každému, kdo není předpojat ideou podvrženosti« (20); ale jak to, že se nůžky tak úzkost-

*) Asi před 50 l. jsem také slyšel versi, že se takových proužků užívalo k upevňování svíček ve svícnech. Jiná, romantická verse (v dobách Hankových) byla, že to byly »nálepy« k šípům (to slovo ovšem neznamenalo věcí nalepených na šíp, aby dobře letěl, nýbrž jedovatý nátěr kopí nebo hrotu šípu, jímž se měla rána otráviti; v. Gebaurův Slovn. 2, 467 a srov. sloven. *nálep,* podle Kálalova slovn. jedno ze synonym jedovatého oměje).

livě snažily, aby co nejméně písmen přestřihly, a že to tak pěkně dovedly? »A proč (falsátor) raději nepopsal celý list?« Ten by si asi byl schoval na něco lepšího a užil proužků, jichž nabyl způsobem nám ovšem neznámým (knihaři užívali takových proužků; snad to jsou i odřezky pergamenu, jež falsátor získal, když upravoval k něčemu potřebný formát). »Jaký úmysl měl s těmi proužky?« Posíliti fikci, naznačenou v RK samém, že zachované listy jsou jen část veliké sbírky. Tím vším ovšem, jak dobře vím, nepovídám nic nového.

R. 1920 (4, 209) jsme naznačili, jak si předstvujeme chemickou zkoušku, má-li vésti k skutečnému výsledku; neříkali jsme ovšem zase nic nového, opakovali jsme jen požadavky Gebaurovy z roku 1886. Také prof. M. o tom píše, ale způsobem, z něhož vidíme, že naše metoda, a řekněme třebas i naše logika je jiná než jeho. Prof. Bělohoubek prý »podrobil RK četným zkouškám srovnávaje je s rukopisy k tomu *cíli nově* napodobenými . . . Ve všech chemických zkouškách chovaly se Rukopisy zcela stejně jako rukopisy skutečně *středověké,* kdežto *novotné padělky,* uznávané od filologů za pravé, ihned se prozradily. Rozdíl se zakládá v tom, že na *starém* rukopise *inkoust* hluboko pronikl do tkáně pergamenové, kdežto na rukopise *nedávném inkoust* zůstává na povrchu pergamenu; proto se dá snadno smýt a neoživne po smytí na př. sirníkem amonným« (20 n.; slovo *cíli* podtrhl prof. M., ostatní já). Slova o padělcích, uznávaných od filologů za pravé, týkají se asi především zlomku evangelia sv. Jana, jehož domněle staročeský překlad, vepsaný mezi latinskými řádky, Gebauer opravdu po jistou dobu »měl filologicky *za pravý* (podt. M.). Ale chemik, prof. Bělohoubek, velmi prostou reakcí ukázal, že písmo překladu je napřed tužkou kresleno a potom *barvou* (podt. já) vytahováno, tedy *nedávný padělek*« (8; podt. M.). K tomu přidávám, že podle mínění obránců je RZ psán inkoustem měďnatým (a stáří jeho písma prý by potvrdila krystalisace jeho měďnaté části); stačil by i ke zkoušce jeho pravosti nějaký inkoust železitý (34)? Co jsou rukopisy k tomu cíli nově napodobené, co novotné padělky, co starý rukopis, co nedávný inkoust? *Starý, novotný, nedávný* jsou nám slova příliš neurčitá. RKZ, jsou-li to padělky, jsou dnes 110 let staré (nepočítajíc doby potřebné k jich napsání, příprav k »nalezení« atd.); jsou to rukopisy »staré« či »nedávné«? A za jak dlouhou dobu nastávají v písmě a v pergamenu změny, jaké shledal Bělohoubek na rukopisech opravdu středověkých? A chovají se všecky inkousty stejně (nemluvíc o barvě, která se v padělaných glosách v Mater verborum prozradila sama při nahodilém styku s vlhkým pa-

pírem)? Vždyť každý ví i bez sirníku amonného, jak nestejně se chová pod vodou inkoust na písmě v obyčejném smyslu slova nedávném a na písmě i jen několik let starém, jak nestejně se chovají při stejné zkoušce inkousty rozličné, o barvě zase nemluvíc (i barvy jsou ovšem rozličné). Proto žádal Gebauer, aby se zkoušky Bělohoubkovy provedly s rukopisy látkou, t. pergamenem, a také stářím co možná shodnými s látkou RK a s dobou, z níž RK pochází, je-li nepravý. A ten požadavek, jistě nutný, posud splněn nebyl. Snad se nepodaří tak snadně nalézti rukopis vhodný k takovému srovnání (kdo hledá, najde; vždyť se listiny, zvláště významné, i před 110 lety psávaly na pergamenu); nepodaří-li se to, pak opravdu nabude platnosti věta, již prof. M. vkládá v mysl Gebaurovu (8): »Kdyby technolog a palaeograf nenalezli nic, ale filolog by nalézal známky padělanosti, rukopis byl by usvědčen«. Kdo má hledati nebo opatřovati věci ke skutečné zkoušce potřebné, je otázka vedlejší. »Žalobci náleží nésti břemeno důkazu« (34). Jenže jako každé přirovnání pokulhává, tak i srovnávání sporu o Rukopisy se soudem (pocházející od Hattaly); a i před soudem se může objeviti jako žalobce i ten, kdo odmítá na př. závěť jako padělanou, i jeho odpůrce stíhající urážku, již v tom vidí. Ostatně se na naší straně jistě nenajde nikdo, jenž by se vzpíral proti čemukoli, co by mohlo vésti k poznání pravdy; ovšem musila by to býti *pravda skutečná a nepochybná.*

Prof M. opětovně s důrazem mluví o dvou věcech, na nichž prý protivníci pravosti RKZ hlavně zakládají své důvody čerpané z Rukopisů samých: o berlínské modři v jedné iniciálce RK a o přípisku Hanka fecit v RZ. Berlínská modř chemickou zkouškou zjištěna byla a proto byla uváděna *s důvody jinými;* byl podán výklad, že je modř v iniciálce navrchu a že bylo na RK malováno i v době nové, a důvod ten byl tedy puštěn, protože je množství důvodů jiných tak veliké, že netřeba státi na jednotlivém méně nepochybném. A Hanka fecit? Výborný znalec starého písma, prof. Friedrich, neuznává tento výklad mazanice v RZ za správný (a není sám), má však ovšem proti pravosti námitky jiné, o nichž prof. M. skoro ani nemluví. Na konci knížky se zmiňuje prof. M. také o domněnce, že pod písmem RZ nebo v něm samém jsou skryty nějaké figurální kresby. »Budou-li v RZ prokázány kresby, jistě nepocházejí od Hanky a ostatních našich buditelů, kteří o nich neměli tušení. Nebudou-li prokázány, neznamená to *nic* v otázce pravosti RZ« (50). S druhou větou úplně souhlasím; strany věty první bude nejlépe vyčkati, až se něco najde, najde-li se co vůbec. Pak teprv bude čas uva-

žovati, jak se na ty věci máme dívati. Je možno, že na starém pergamenu bylo vyškrábáno a vyhlazeno nebo smyto něco, ať již písmo či kresby nebo malby, co na něm původně bývalo a co by působením chemických reagencií aspoň z části ještě mohlo vyniknouti; podobné věci jsou z dějin rukopisů známy a o něčem podobném v RZ mluví již Palacký a Šafařík ve známém spise z r. 1840. Je také možno, že něco z původního písma nebo z původních kreseb bylo zakryto písmem pozdějším (nebo i nečistotou); u Hanky je možno i to, že do písma vpravil nějak nějakou skrývačku. Ale to jsou otázky, na něž snad odpovědí zkoušky tak horlivě žádané od dnešních obránců RKZ. Jejich odpůrci mohou klidně vyčkávati, co se najde nebo nenajde. Je-li něco *pod* písmem zřejmým prostému oku, bude to jen důkazem, že hořejší písmo je pozdější než to, co je pod ním, a to by byl důsledek, který by obráncům pravosti RZ mohl býti velmi nepohodlný. A nějaké skrývačky by jen zvýšily jeho podezřelost.

Ale je čas, abychom se obrátili k otázkám, jež jsou bližší úkolům Naší řeči než otázky chemické a paleografické.

K Frintovu článku »Rukopisné podvrhy a naše spisovná řeč« (2, 1 nn.), v němž se ukazuje, jak se původcům Rukopisů podařilo uvésti do naší spisovné mluvy jednak mnohá staročeská slova, jednak výrazy přejaté z jiných slovanských jazyků nebo uměle vytvořené, a jak tím způsobem byla obohacena nová čeština o více nežli sto slov, poznamenal prof. Mareš: »Zdaliž ten opovrhovaný Hanka (a jeho mladiství soudruzi) nebyl veliký genius? Který z našich spisovatelů tak velice obohatil naši mluvu??« (15 n.). K tomu poznamenáváme zase my, tomu že se pranic nedivíme. Nedivili bychom se tomu příliš, kdyby básně Rukopisů byl vydal Hanka nebo kterýkoli jiný z jeho soudruhů pod jménem svým: víme dobře, jak se v našem písemnictví rádo ujímá slovo nezvyklé, bylo-li ho užito v knize hojněji čtené, jak kde který spisovatel a novinář hledí, aby se neopozdil v závodech, předstihnouti ostatní v uvádění slova nového místo starého, sebe lépe utvořeného a dávno zakořeněného. A divíme se tím méně, uvědomíme-li si, že novotám Rukopisů silnou pomocí byla jejich padělaná patina, záře dávné minulosti zahalující jejich původ. A ještě více pomáhala věc jiná: Rukopisy celým svým myšlenkovým obsahem a mimo něco těch aoristů a jiných zastaralých tvarů a právě těch svou novostí lákavých slov i svým jazykem byly tak blízké myšlení a vyjadřování našich spisovatelů z prvních tří čtvrtin minulého století, že již proto musily mocně působiti v době, kdy se vlastně náš nový spisovný jazyk tvořil. V době probuzenské bylo dost možnosti, seznamovati se se skutečným

naším starým písemnictvím, jistě více než dnes: rukopisy a staré tisky nebyly ještě tak soustředěny v pražských knihovnách, jako jsou dnes, staré památky se vydávaly způsobem přístupným kruhům širším hojněji než dnes. Proč nepůsobilo tak jako Rukopisy písemnictví z dob před 15. st., proč tak nepůsobila humanistická doba 16. st., velebená jako zlatá doba našeho jazyka a našeho písemnictví, proč tak nepůsobila bible, jazyk Komenského, založený více na soudobém způsobu vyjadřování skutečného života, než byl spisovný jazyk stol. 16. (s některými výminkami, jako je na př. Hájek)? Proto, že vše to bylo myšlení a vyjadřování našich spisovatelů, především ovšem beletristů, příliš cizí, mnohem cizejší než Rukopisy. Rukopisy se naproti tomu čtly, a hojně čtly, jak vidíme nejen z jejich vlivu ve vývoji našeho spisovného jazyka, nýbrž i z jejich ohlasů jak v písemnictví, tak v hudbě a ve výtvarném umění; vždyť to vidíme i z potřeby opětovných vydání asi tak do let 70tých, od níž se tolik liší jejich řídkost v dobách pozdějších (bylo by zajímavé věděti, kolik dnešních nadšených horlitelů pro pravost Rukopisů je zná).

Ale nejde v otázce pravosti či nepravosti Rukopisů jen o jejich stránku slovníkovou, jde také, a to měrou mnohem vyšší, o tvary slov a užívání jich v jazyce, v skutečné mluvě, v níž se slova objevují teprv v plné životnosti, o mluvnickou stavbu jazyka v celém jejím rozsahu. A zde právě jsou nejcitelnější slabiny Rukopisů, slabiny, v nichž jejich pravosti byly zasazeny rány smrtelné. »Hanka znal starou češtinu tak dobře, že v ní mohl dělati básně; ale přece zase nadělal v tom (podle Gebaura a jiných odpůrců pravosti Rukopisů) chyb, které prozrazují jeho padělek«, praví prof. M. (18). Případy, že někdo tvoří literární plody a třebas i dobré básně jazykem, jehož dobře nezná, a dopouští se při tom jazykových chyb, nejsou ani tak řídké, jak by se snad zdálo. V pozdější literatuře sanskrtské, v latině z pozdní doby císařské a ze středověku na př. nalézáme časem spoustu chyb proti správnému jazyku starému, kterým se ze zvyku psalo i v době, když v životě skutečném již byl ustoupil pozdějším stadiím jazykového vývoje; nalézáme v nich tak tvary nesprávné nebo nesprávně užité, tvary, jakých v starším jazyce nikdy nebývalo, pokud skutečně žil, tvary a slova přenášená do něho z pozdějších fází jazykových buď beze změny nebo se zdánlivým přizpůsobením k jazyku starému a nejrozmanitější chyby jiné, které filolog opravdu znalý jazyka starého bez zvláštního namáhání pozná; vždyť v Evropě i v Indii časem došlo k reakci proti té zkáze spisovného jazyka uměle udržovaného, k snaze vzkřísiti jeho původní čistotu (v Evropě humanismus, v Indii literární proud, jejž Max Müller

dobře nazval indickou renesancí). Hanka (nebo kdo v minulém století básnil ty »staročeské« skladby) neznal starou češtinu tak, jak ji známe dnes my, především zásluhou Gebaurovou, ani ji nemohl tak znáti, protože studium staré češtiny bylo za jeho doby v začátcích, třebas v začátcích požehnaných prací Dobrovského; ale zhruba rozdíly mezi češtinou starou a novou do té míry znal, aby v ní mohl skládati básně. Rozdíl mezi mnichem, který mluvil prákrtem a veršoval nějakou legendu o Buddhovi chybným sanskrtem, a Hankou, který mluvil češtinou novou a básnil přímo staročesky nebo převáděl skladbu novočeskou do chybné staročeštiny, je jen ten, že Hanka chtěl, aby jeho skladba byla pokládána za staročeskou.*) Proto odchylky ve skladbě buddhistského mnicha od správného sanskrtu jsou jen chybami, odchylky Rukopisů od správné staročeštiny zároveň znaky jejich padělanosti, jichž nepoznati dovede jen ten, kdo ještě dnes, dvacet let po Gebaurově smrti, starou češtinu nezná. Aby mi bylo dobře rozuměno: nemyslím, že by každý Čech měl znáti starou češtinu, ale snad i o otázkách filologických platí, co platí jinde, že se bez vědomostí k tomu potřebných řešiti nedají. Naše staré písemnictví je od 14. stol. bohaté dost, abychom dnes dovedli říci ne snad, co vše v tehdejším jazyce bylo, ale co v něm *jistě bylo* a co v něm *býti nemohlo*. Hattala prý podle svědectví Píčova měl plno dokladů proti námitkám Gebaurovým, ale pro něj »takové doklady neměly žádné ceny, neboť podobným slovičkářstvím nic se nedokáže ani nevyvrátí« (32). Škoda, že jich neznáme, abychom jejich sílu mohli posouditi; zatím víme jen tolik, že Hattala v jiném »slovičkářském« sporu, který se pravosti Rukopisů netýkal přímo (zato ovšem tím více nepřímo), proti Gebaurovi nezvítězil.**)

Prof. M-ovi česká filologie zachová vždy vděčnou paměť, že jeho práce byla ve spojení s počátky experimentální fonetiky, stejně jako Purkyňovi, který — jak mě poučil prof. Chodounský — před Brückem kladl základy fysiologie hlásek, a Husovi, který v traktátě De orthographia uvažoval o tvoření hlásek v době, kdy snad nikomu v Evropě nepřišlo na mysl připouštěti si po-

*) Kdo nevěří, že by Hanka nebo někdo jiný bez dokonalé znalosti staré češtiny byl dovedl psáti staročeské básně, měl by se podívati na př. na Píseň pod Vyšehradem nebo na Milostnou píseň krále Václava, jimiž sám Dobrovský se dal oklamati a v jejichž pravost dnes (mimo p. D. Žunkoviče a jeho vyznavače v Lechu) snad přece nikdo nevěří?

**) Snad bude obráncům Rukopisů vhod, naznačím-li jim, odkud ty doklady asi také mohly býti. Jednou (v době rukopisných bojů) ukazoval mi Hattala Brücknerovo vydání sborníku hrab. Baworowského v Jagičově Archivu se slovy, tím že dokáže pravost RK. Dnes by pp. obráncové tu památku našli pohodlně ve vydání Lorišově (Sbírka pramenův, vyd. Č. akad., I, 1, 6).

dobné starosti. Tím více nás překvapuje, a nejen překvapuje, vidíme-li, jak se prof. M. dívá na jiné úkoly filologie; útěchou nám je temný pocit, že asi nepříznivé stanovisko, na němž dnes skoro všecka česká filologie stojí proti Rukopisům, má aspoň z části jeho nemilost k filologii vůbec na svědomí. »Filologické námitky proti pravosti Rukopisů nic nedokazují. Filologie jest asi věda *nejistá*, staví na pohyblivých základech. To je zcela přirozené; a není takovou filologie sama, jsou takovými všechny vědy, jejichž předmětem je *život*« (18). V tom je kus pravdy, ovšem ne nové. Nebudeme se příti s prof. M. o významu slova *zákon*, jenž jemu je jen ‚nezměnný zákon', zákon, jaké nalézáme toliko v přírodě neživé (v přírodě živé vidí »zákon« jediný: pud sebezachování a zachování i zvelebení svého rodu, zachování života vůbec), jako jsou zákony tíže a pádu, zákon gravitační, zákony světla, slučování prvků atd. (19); je to význam, který není oprávněn ani původem slova (slovo *zákon* souvisí se slovem *začíti*, a každý začátek sám sebou je změna toho, co bylo před tím; a je-li jediný biologický zákon M-ův odpravdu »zákonem« v plném smyslu, jejž M. v ten pojem vkládá, poví nám teprv někdy v budoucnosti konečné rozřešení otázky po původu života), ani způsobem, jakým se ho v životě odedávna užívalo, stále užívá a užívati bude i nadále (mutatis mutandis bychom totéž mohli říci o synonymech slova *zákon* v jazycích jiných). O nutnosti pojmu, jaký má prof. M. na mysli, nepochybujeme a nepochybujeme ani o tom, že život opravdu je stálou změnou (a kdo ví, nebude-li se jednou *stálá* změna pokládati za jediný »zákon« biologický, ba snad dokonce za to, co je nejpodstatnějším rozdílem mezi přírodou mrtvou a živou). To ovšem plně platí i o životě člověka, a o něm více než o životě živých tvorů nižších, protože jeho vyšší a stále rostoucí síla činnosti duševní je stále mocnějším zdrojem změny. Jak ohromné změny vidíme na př. na životě kulturního člověka v době historické, jež je jen nepatrným zlomečkem jeho vývoje, a jak podobné změny svou povolností našemu zraku mizejí v ostatní živé přírodě, jež se rychleji mění jen tam, kde člověk její vývoj urychluje pro svůj prospěch nebo pro svou radost! A jistě se mění i jazyk člověka; to víme i my filologové velmi dobře. Ale víme také, že se to neděje s takovou překotností a libovůlí, jaké by bylo třeba, aby se smělo mluviti o nemohoucnosti filologie takovým způsobem, jak to činí prof. M. a jak by snad nečinil, kdyby nešlo o pravost Rukopisů. Jsou-li ve vývoji jazyka skutečné zákony, ať ve smyslu prof. M. či v jiném, či není-li jich, je otázka vedlejší; hlavním předmětem filologie, předmětem, jehož plné poznání snad jednou pomůže i k plnému rozřešení otázky po záko-

nitosti či nezákonitosti jazykového vývoje, jsou fakta. »Původ mluvy je v potřebě člověka dorozumívat se s jinými« (29; první prvky mluvy by evolucionista hledal ještě dále, v reflexivních pohybech mluvidel pod vnějšími nebo vnitřními dojmy, ale nesejde na tom): to znamená, že jazyk není výtvor jedince, nýbrž společné dílo společenského útvaru mluvícího týmž jazykem, budované snad po statisíciletí, a to samo již mluví o nenáhlosti a klidnosti celého vývoje. Mluva ani není jediným takovým dílem; podobnými společenskými výtvory jsou i jiné projevy a podmínky společenského života, náboženské názory a obřady, právní a jiné zvyklosti, způsob ukájení životních potřeb, těžení z darů přírody lovem, chovem dobytka, polním hospodařením, průmyslem atd. atd. A všecky ty složky lidského společenského života jsou v stálém vývoji, o jehož nekonečné řadě si ještě dnes můžeme utvořiti aspoň přibližnou představu, srovnáme-li život některého nárůdka pritimivů, jaké se posud tak často objevují v zapadlých končinách zemského povrchu, s životem národů kulturních, které pokrok lidstva řídí již z veliké části společným dílem právě tak, jako jej v počátcích řídili příslušníci stále rostoucích primitivních útvarů společenských.

Prof. M. shledal, že Naše řeč »postavila filologii na jiný základ, než na kterém stáli dotud filologičtí dokazovatelé podvrženosti Rukopisů. Tento základ jest: mluvnice má se říditi podle živého jazyka, nikoli jazyk podle mluvnice« (29). Tak jsme se my nevyjádřili nikdy a v slovech, jimiž naše stanovisko naznačuje prof. M., je jistá nejasnost, o níž musíme také promluviti. Jeho východištěm je věta z Kovářova Uvedení do mluvnice (1891): »Mluvnice má popsati jazyk a odvoditi z něho pravidla« (30). To je pravda (snad by v ní měly býti vytčeny hranice mezi úkolem mluvnice a slovníku, ale nesejde na tom); ale jde o to, jaký jazyk má mluvnice popisovati a jaký je její účel. Je rozdíl mezi jazykem národa nebo kmene, který nemá žádného písemnictví, a jazykem národa se starým životem kulturním a literárním; a je rozdíl mezi mluvnicí, která chce prostě popsati, jak se mluví, a mluvnicí, která chce poučiti, jak by se mluviti (a zejména psáti) mělo, aby jazyk mohl dobře sloužiti osvětovým úkolům, jimž jazyk národa kulturního sloužiti musí. Obojího způsobu mluvnice má i naše filologická literatura: máme mluvnice, které jsou prostými popisy rozličných nářečí (na př. Bartošovu Dialektologii) a mluvnice školní i jiné, popisující jazyk spisovný. A jsou i mluvnice, které mají na zřeteli obé, i mluvený jazyk, žijící v nářečích, i jazyk spisovný (tak zejména Gebaurova veliká Historická mluvnice). »Naše řeč« chce sloužiti především potřebám osvětového a spi-

sovného jazyka českého, a proto stojí, co se rad o správnosti jazyka spisovného týče, na témže základě, na kterém stáli dosud filologičtí dokazovatelé podvrženosti Rukopisů. »Naše řeč« respektuje jazyk spisovný, jak jej vytvořili osvětoví a literární pracovníci našeho národa staletou prací; uznává ovšem po dobrém rozmyslu práva živého jazyka, snad o něco více než její předchůdci, nahrazovati útvary zastaralé a v jazyce živém vyhynulé útvary novými, jež by si přirozeným vývojem beztoho samy dobyly práva na místo v jazyce spisovném zrovna tak, jako se to dělo stále a stále v minulých stoletích života a vývoje našeho spisovného jazyka a jako se to děje ve spisovných jazycích všude jinde. Při tom hledíme vypleňovati z českého spisovného jazyka hojné následky všelijakých zbytečných a často vědecky, t. j. dějinami českého jazyka neodůvodněných zákazů našich brusičů, jež zbytečně ztěžují a často ochuzují náš spisovný jazyk, a stejně zbytečných a často dějinami našeho jazyka neoprávněných novot, v jakých si libuje tolik našich spisovatelů a novinářů. Co všecko to má činiti s otázkami týkajícími se pravosti Rukopisů, opravdu nevíme; a všichni my členové redakční rady jsme z plného přesvědčení jejími odpůrci.

Mluvnice, tedy popis jazyka a soubor jazykových pravidel z něho odvozený, je u každého národa, který si vytvořil své písemnictví sám, pozdější než jeho počátky. Tak také u nás; nehledíme-li k prvním zachovaným ukázkám pokusů psáti jazykem českým (v glosách a j.), lze okrouhle říci, že se plná tři století (ne-li o něco déle) u nás psalo po česku, než se objevila první skutečná a jakž takž úplná mluvnice česká (Benedikta Vavřince z Nudožer 1603). A psalo se hojně a *správně*, pokud vidíme z památek najisto pravých; naši spisovatelé, lidé vzdělaní mluvnicky a spisovně více nebo méně na jazyce latinském, měli mluvnici své mateřštiny v sobě, jak se v živém jazyce vytvořila před nimi, jak žila a nepozorovaně se nenáhlými změnami vyvíjela za jejich života dále. Ta nenapsaná mluvnice žila v nich, jako žije i bez školního vzdělání v každém dospělém a normálně způsobilém příslušníku národa, a nedopouštěla ani v jejich živé mluvě ani, když sáhli po peru a pergamenu, v jejich písmě takové strakatiny tvarů, jakou vídáme v Rukopisech (v několika řádcích za sebou, na př. »srazistě tu obě straně — tako stasta obě straně«, s tvarem na *-tě* možným prý v Čechách proto, že se v 13. stol. ve Vídni ještě ozývala slovinština, 17; podle p. Dav. Žunkoviče se tam mluvilo slovinsky ještě v stol. 14.). Jak dobře ti naši nejstarší spisovatelé bez psané mluvnice, bez školního vzdělání v své mateřštině, často i bez českých vzorů literárních, jež v starší době nebyly

tak rozšířeny jako později v době tisku, svůj jazyk dovedli ovládati, vidíme z toho, že z jejich spisů mohl býti sestaven úplný, v sobě ucelený a jednotný obraz jazyka českého z dob před stol. 17., na němž docela zřetelně vidíme, jak se zvenáhla po celou tu dobu jako každý jazyk měnil. Proč se ten jednotný obraz kalí, proč v něm najednou shledáváme rysy jeho jednotnost porušující, jakmile sáhneme po některém z těch padělků, které se rázem a obsahem druží k RKZ a i z jiných příčin byly za padělky uznány (anebo aspoň snad přece budí podezření padělatelnosti?), proč je mezi nimi tolik odchylných jazykových rysů společných, proč v těch odchylných rysech lze pozorovati snahu, aby se jazyku dodalo starobylosti, která se mění v nemožnost, pohlédneme-li na ně pod světlem srovnávacího jazykozpytu slovanského, proč se ty odchylné rysy shodují i s chybnými mluvnickými názory, jež Hanka projevil před »nalezením« Rukopisů? V každém větším rukopise stč. najdou se i slova nemožná, tvary překroucené, odchylky (na př. pravopisné) od pravidla, v něm jinde zachovávaného, ale ovšem jen ojediněle: písaři staročeští byli také lidé a dovedeme chápati, že ochabnutí pozornosti při opisování větší knihy — a zachované rukopisy jsou větším dílem opisy — ledacos dovedlo způsobiti. Ale proč je v Rukopisech chyb tolik, proč z nich tak často je viděti písařovu důslednost? Ty chyby se časem prohlašují i za provincialismy, za doklady nářečních odchylek staročeských; proč je při tom zřejmá snaha, aby jazyk Rukopisů byl týž, jaký je v pravých rukopisech staročeských, proč ty tak časté jazykové odchylky nedovolují, abychom ty při nejmenším podezřelé památky mohli přisouditi nějakému určitému nářečí?

Jazykové a jiné »zvláštnosti« Rukopisů se vykládají i jinak. Časem tak, že ty výklady působí jako nejpovedenější humoreska. První ročníky »Lecha« budou proto jednou čtením velmi hledaným. Výborný je po této stránce na př. výklad slova *varyto* z RK (= baryton atd.). Anebo těch záhadných »dřev« v Záboji 74 (vystúpichu z úvala rózno, vezdě ke všem dřěvóm). Ta dřeva prý zde totiž nejsou dřeva, nýbrž vesnice, jejichž chalupy bývaly a posud bývají ze dřeva (srv. rus. derévnja), a to drvo — dřevo prý si vzali od nás Němci a udělali z něho slovo Dorf. Že *dřevo* nikdy neznamená chalupu, vesnici, filologům Lechovým ovšem nevadí a snad ani netuší, že se jim povedl doklad, jak germánské posunování hlásek (Lautverschiebung), jež jinak postupuje od svého východiště ke konečnému výsledku *(th, p — d, f)*, jde, žádá-li toho Rukopis, také pohybem račím *(d, f — th, p,* hornoněm. *dorf* —

na př. got. *thaúrp).**) Někdy Lechovi páni filologové dovedou takové vtipy okořeniti i jinak. Žunkovič našel staropolské slovo *tetwa,* ‚dynastie', jež mu krásně osvětluje známé záhadné místo RZ (»oba bratry, oba Klenovica, roda stara tetvy Popelova«). Že by »č.« *tetva* v polštině musilo zníti *cietwa,* to je taková maličkost, že Lechovi filologové o ní ani nemluví, a přidávají k »č.« slovu *tetva* hned ještě jako jeho »kořen« slovanské *ded* (= Ahnherr; snad *děd?*), »jehož potomci tvoří rodové příbuzenstvo ‚dědvu' (snad = *dětva* ‚děti, mládež'?) — ‚tetvu'«. A také srb. místní jméno *Tetovo;* snad i č. *Tetín, Tetov* a j. (ale »tím ať se obírají jiní, jimž jsou lépe známy dějiny a poloha oněch míst«). »Že hlásky *d* a *t* ve staroslovanštině byly často zaměňovány, tomu nasvědčuje již ta okolnost, že runové (rozuměj ‚etruské') písmo mělo v nejstarší době pro *d* a *t* jenom jednu písmenu« (Lech, 6. čna 1927; předtím psal podobně v témže časopise i dr. Fr. Kolda). To tak důležité slovo našel Žunkovič 1911 v Praze »v Lindeově velkém polsko-německém slovníku (1807—1884), který ... dosud nikdy neviděl, jako zastaralé slovo zaznamenáno ... A dnes, kdy po šestnáct již roků je jasno, že ‚tetva' skutečně náleží staroslovanskému jazykovému fondu, se toto zjištění naší vědou krátce zamlčuje a přechází ... Ba berlínský universitní profesor Alexander Brückner, vyslovený protivník pravosti staročeského Rukopisu, *nevzal* staropolský význam ‚tetwa' do svého etymologického slovníku (Slovnik (!) etymologiczny jazyka (!) polskiego, Krakow (!) 1927). Pravděpodobně proto, aby ono mlčení svých pražských kolegů kamarádsky podporoval«. Bohužel to s tou tetvou vypadá trochu jinak. »Staropolské« *tetwa* nemá Linde ani v prvním, ani v dru-

---

*) Zde se snad hodí odpověděti na »lojální dotaz« ze dne 13. čna, jejž Lech uveřejnil přes celou šířku čísla význačným písmem a na němž mu tolik záleží. Verš v RZ (v řeči Libušině) »ký by vládl vám po železu« doplnil Hanka slovem »krutu«, jež patrně vypustil omylem, když rukopis psal. Žunkovič místo *po železu* čte *po žele-sú* (dievčie ruka na vy k vládě slaba), čímž podle soudu svého a Lechova odstranil málo jasné znění rukopisné a obnovil jasné, pokažené znění původní. Lech se nás ptá, říkalo-li se někdy v staročeštině *vládnouti po něčem* ve smyslu *vládnouti něčím.* Není přece věcí nás protivníků pravosti hájiti správnost znění RZ? Místo odpovědi dáváme Lechu a jeho pp. filologům my tyto lojální otázky: 1. Vědí, že »sú ruka slába« je čeština, jakou by svedl snad nějaký Zulukafr, jejž by k nám zavál nějaký americký tornado, že Čech, nebo kdo trochu česky umí, musí říci »jest ruka slába« nebo »jsou ruce sláby«? 2. Vědí, že stará čeština jako všecky staré jazyky slovanské měla číslo dvojné a že by ta Žunkovičova věta někdy v 9.—10. st. byla musila zníti »sta (nebo podle Hankovské mluvnice »stě«) rucě slábě«? Měli bychom ještě jiné otázky, na př. kdo zná stč. podst. jm. *žel* (po žele = prý dle libosti) s významem ‚přání, libost', ale ty si necháváme do zásoby.

rém (1854—1860) vydání; našel jsem je ovšem v 5. vyd. polsko-německého slovníku, jejž zpracoval F. Booch-Árkossy (je-li v jiných vydáních, z nichž první vyšlo 1866, a v jiných slovnících, nehledal jsem, protože na tom nesejde). Polské slovo to *býti nemůže* (pro své nepolské znění) a také *není*, jak vím od výborného znalce polského a zvláště staropolského jazyka, polského filologa, jehož jméno zamlčuji, aby se mu za laskavost mně prokázanou nedostalo podobného pokárání jako Brücknerovi. Jak se dostalo do slovníku Boochova-Árkossyova (který je velmi úplný a zaznamenává z jiných slovníků i látku staropolskou), můj polský rádce neví, ale soudí, že by nějakým nedorozuměním mohlo pocházeti *z polského překladu rukopisu Zelenohorského* (Lucjan Siemieński v Polyglottě 1852 a předtím v Čas. mus. 1838, 405 překládá »oba bracia, Klenowicze oba, rodem starzy z Tetwy Popielowej« a patrně viděl v slově Tetwa, jež píše s velikým T, vlastní jméno osoby, nebo kraje, nebo rodu; významy, jež Booch-Árkossy u něho má, jsou ‚Herrschaft, Obergewalt, Dynastie', jemu tedy *tetwa* bylo jméno obecné). Jiný, starší překladatel RZ byl August Bielowski (1837); ten sice překládal podle druhého známého čtení onoho místa *(jetvi* = větve: »z starożytnej gałęzi Popiela), ale bezpochyby již z osobního zájmu znal i překlad Siemieńského. Bielowski upravoval 2. vyd. slovníku Lindova a v této souvislosti by mohl býti někde pramen nedorozumění, z něhož vzešla Boochova-Árkossyova *tetwa*.**)

To jsou jen drobné ukázky vědy Lechových filologů; měli bychom je doplnili ukázkami nesmyslů o staroslovanské mytologii, o staroslovanské Italii a o jiných věcech, jež plní Lechovy sloupce. Ale škoda místa. Je nám ovšem při tom líto, vidíme-li, mezi jaké »vědce« se dostal muž, který pracemi v svém oboru a svou činností veřejnou svému jménu zjednal tolik vážnosti a cti. A je nám líto, vidíme-li, jak on sám, ačkoli se celkem podrobným otázkám filologickým vyhýbá, odhodlá-li se přece jich se dotýkati, píše způsobem stejně nemožným jako Lechovi filologové. Nelze prý vyčítati slovo *ves* m. *veš* (= všechen), jestliže v ruštině a jihoslovanštině je tvar s *s* (17); je tomu již asi 60 let, co tímto způ-

---

*) Překladatel RZ Siemieński je týž, od něhož pochází zpráva o neznámé části RK, nalezené v Polsku, jež se prý cestou ztratila, když byla poslána do Prahy Hankovi. V. o tom zmínku Žunkovičovu ve spise Rukopisy Z. a K. 1911, 48 a velice skeptickou zprávu Koubkovu v Čas. mus. 1838, 414. V témže spise Ž. po prvé oznámil svůj objev »staropolské« t e t w y s významem ‚dynastie' (str. 43 a zvl. 92; zde se vykládá P o p e l o v a jako 2. p. jména P o p e l o v). V něm se však nezmiňuje o tom, kde slovo t e t w a nalezl, a udává-li nyní jako svůj pramen slovník Lindův, je to nedopatření snadně pochopitelné po uplynutí 16 let od té doby, kdy jej v Praze měl v rukou.

sobem souditi nesmí ani filologický začátečník. Strany *ves — veš* se prof. M-ovi také zdá, že je otázka, jak měl písař naznačiti hlásku *š*: to písař, ať se jmenoval Hanka či jinak, věděl velmi dobře, jak ukázal Gebauer již na př. v Listech fil. 1896, 308. A kdyby byl Hanka rukopisy »dělal«, byl by se prý snad spíše mohl splésti s diakritickými znaménky? Tak hloupý Hanka nebyl, aby nevěděl, že nesmí psáti *š* do rukopisu, který má pocházeti z doby, kdy diakritických znamének dávno ještě nebylo. A týž prof. M. na str. 16 uvádí náš výklad o jméně Zábojově v RK prý »pro znázornění vědecké methody odpůrců Rukopisů«. Záboj je v RK *jménem* osoby, ne přezdívkou nebo příjmením, jaké bývalo přidáváno ke jménu pro posměch nebo pro rozlišení osob téhož jména; v textech pravých je totéž slovo doloženo jen jako přezdívka nebo příjmení, svým významem (stoupa na vyrábění oleje) se za skutečné jméno nehodilo (zejména ne pro reka hrdinské básně): co je na tom nevědeckého, napsali-li jsme, že je doloženo jen jako přezdívka nebo příjmení, ne jako jméno, jak se objevuje v RK? Anebo obrana chybného imperfekta ve větě »*priletieše* družná vlastovica, *priletieše* ot Otavy krivy, *sede* na okence rozložito« (13). Tam prý *priletieše* neznamená ‚přiletěla'. »Kdo . . . *viděl,* jak vlaštovice opětně přilétá, než sedne, uzná, že také básník *viděl vlaštovici* přilétati, zvláště když je mu vlaštovice *obrazem pověsti,* která také opětovaně *přilétá,* než sedne«. Takový výklad je sice v odporu s účelem místa, které prostě chce konstatovati faktum, že *přiletěla* vlaštovice (dnešní Čech, chce-li vypravovati, že on sám nebo někdo jiný přijel do Prahy, ví, že musí říci ‚přijel', třeba se vlak na stanicích zastavoval, zrovna tak, jako ví, kdy by bylo na místě ‚přijížděl' nebo ‚jel' nebo ‚jezdil' nebo ‚jezdíval'), ale *z nouze* by mohl pomoci, kdyby takový podivný doklad byl jediný. Ale jsou podobné výklady pravděpodobné, ba jen možné na *všech* místech, kde čteme imperfekta stejně chybná? My, filologové, nevěříváme výkladu, který nepřiléhá na všecky případy, v nichž jde o touž věc. A co říci, když vidíme, že stejně nesprávně Hanka rozuměl starému imperfektu a stejně nesprávné imperfektum dovedl vytvořiti *před* »nalezením« Rukopisů?*)

*) Když již mluvím o imperfektu, musím se přiznati k nehodě, jež se mi stala 22. května v Nár. l. Ze starých poznámek jsem do svého feuilletonu vypsal doklad (z Passionálu) »když kokota pějíc uslyšieše, tak inhed zaplakáše« a v domnění, že je z evangelia, přidal jsem poznámku, že sv. Petr třikrát kohouta uslyšel a *třikrát zaplakal.* Vím sice, že v evangeliu sv. Petr po trojím zapření Krista zaplakal jen jednou, ale v té chvíli, kdy jsem psal, jsem na to nevzpomněl (pomáhalo také zkrácené znění poznámky). Z toho veliká radost v Lechu 30. kv., že sv. Petr zaplakáše = zaplakal jen jednou a že tedy sám podávám nepochybný doklad kaceřovaných imperfekt Han-

Ale jest čas, abychom hleděli dospěti k závěrku zprávy, která se tak dost protáhla a nám samým působí málo radosti. Ještě ledacos bychom mohli uvésti, ale víme, že by to bylo málo platno: kdo v pravost Rukopisů po všem tom, co proti ní bylo tolikrát uvedeno, věří, bude věřiti dále. Jen tolik by nám bylo odměnou dostatečnou, kdyby čtenáři této naší zprávy chtěli uznati, nevěříme-li v pravost Rukopisů, že víme, proč nevěříme, a že to nejsou jen ty všelijaké realistické metody, na které se prof. M. tolik horší, jež nás v naší nevěře utvrzují. Měli bychom snad ukázati ještě na ledacos, co by prof. M. na úplnost obrazu rukopisných bojů byl měl uvésti, na př. na to, že Bělohoubek sám uznal výtky, jež jeho chemickým zkouškám byly učiněny, za odůvodněné, na to, že prof. Flajšhans, jenž se postavil na stanovisko pravosti RK a vykládal jeho jazykové odchylky, nedospěl k přesvědčení, že je pravý, a že v posledních letech i RK zařadil mezi padělky, jako dávno před tím RZ; byli bychom si přáli, aby prof. M. projevil svůj úsudek o shodách mezi jazykovými odchylkami RKZ a stejnými odchylkami zřejmých padělků a Hankových mluvnických výkladů, také na př. o té prapodivné náhodě, že zrovna ty nešťastné Rukopisy tak stále a stále nutí vědu, aby je zachraňovala z podezření padělanosti (ten Seydlerův počet pravděpodobnosti, který prof. M-ovi je vrcholem všeho, co bylo spácháno na Rukopisech, nebyl tak docela neoprávněn) atd., ale, jak pravím, bylo by to zbytečné.*)

---

kovských. Ta radost byla předčasná: můj výpisek se netýká výjevu v síni nejvyššího kněze (ve vypravování o něm Passionál Petrovo jediné zaplakání vyjadřuje tvarem správným, v rukopisech, které reprodukují vypravování podle všech evangelistů, dokonce čtyřikrát po sobě, tedy aoristem *zaplaka* nebo perfektem *zaplakal, plakal*), nýbrž zbožné pověsti, podle níž sv. Petr po smrti Kristově *často,* když uslyšel kohouta zpívati, zaplakal, vzpomínaje svého provinění: »rozpomanuv sě, že shřěšil, *zaplakal* srdečně netoliko tehdy, ale i potom často, když kokot (var. kokota, kohúta) pějíc *uslyšieše,* tak inhed vzdechna *zaplakáše«.* Tedy docela správné imperfektum děje opětovaného.

*) Důvod, který se také často uvádí pro pravost básní v RK (posledně ho užil v Nár. listech 12. června V. Dyk), je ten, že skladeb tak veliké ceny básnické, jako jsou básně v RK, nebyl schopen ani Hanka ani kdokoli jiný z jeho současníků, podle ostatní jejich tvorby soudíc. Dejme tomu, že i bez té patiny starobylosti jsou básně RK opravdu dílem tak dokonale uměleckým. Nemáme toho příklady, že se některým spisovatelům podařilo za celý život napsati několik básní tak dokonalých, že všechna ostatní jejich literární činnost zůstává po té stránce daleko pod jejich úrovní? Představme si na př., že by básně prvého vydání Kytice byly vyšly anonymně a že by jejich anonymita zůstala až podnes neodhalena! Troufal by si někdo dnes, znaje ostatní literární činnost Erbenovu i s těmi několika básněmi mimo rámec první Kytice, přisouditi tento skvost české poesie Erbenovi? A takových příkladů by se našlo víc. E.

Na str. 35 se zmiňuje prof. M. o našem prohlášení ve 4. čísle. Z ocitování našeho článku o Rukopisech z r. 1917 podle jeho soudu nemohlo vzniknouti žádné nedorozumění o duchu, jaký tehdy vanul z »Naší řeči« a prof. M. také nechtěl a nemohl oním článkem nikoho z posluchačů uvésti v omyl, jako by se dovolával nás v otázce pravosti RKZ. Učinili jsme prý projev obsahem i formou tak význačný na základě *doslechu* od nějakého možná i úmyslně nepozorného posluchače, a vědecká jeho vážnost byla by prý velmi získala, kdybychom byli vyčkali uveřejnění jeho přednášky. K tomu odpovídáme předně, že jsme se dověděli o obsahu přednášky prof. M. jen z referátu v Nár. l. ze dne 17. března, o němž se zmiňujeme v svém prohlášení a z něhož citujeme větu, jež nás přiměla učiniti prohlášení, za druhé že ten referát mezi vědci i ve školách skutečně budil mínění, jako by se náš soud o padělanosti Rukopisů byl změnil, a doslýchali jsme se i o zmatku, jaký právě tou zmínkou o jiném duchu, který vane z »Naší řeči«, vzniká v myslích našich čtenářů i jiných lidí sledujících otázky našeho osvětového života. Nemohli jsme si přáti, abychom stáli dlouho v světle tak nejistém, a proto jsme se rozhodli nečekati, až přednáška vyjde tiskem, a učinili jsme tak dobře, protože se vydání protáhlo déle, než v novinách bylo slibováno. Jos. Zubatý.

HOVORNA.

BOBEŠ (XI, 36). Jméno *Bobeš* se podle zprávy prof. J. F. Hrušky na Chodsku nevyskytuje, jak bylo omylem napsáno v článku »Alše či Aleše« (chod. *Bobši* = Josefe). Omyl vznikl nepřesností výpisku z Duškova Kmenosloví nářečí jihočeských, kde je (str. 50) jméno *Bobeš* uvedeno se zkratkou Horažďovic a Křešťovic. Dodáváme, že jméno *Bobeš, Bobše* žije také ve východních Čechách. Má je odtamtud Kott (5, 1018) zapsáno od spisovatelky Boh. Klimšové, rodilé z Poličky. Pro Litomyšlsko je svědectví v Jiráskově Otci (Sp. 25, 123), kde starý Divíšek, hledaje svého syna, volá: *Bobši! Bobši! Josefe!* V. N.

ČNÍTI ŠEDĚ (L. U.). Mezi určením slovesa jménem přídavným (doplňkem, slovesným přívlastkem) a příslovcem (příslovečným určením) je ten rozdíl, že se určení jménem přídavným vztahuje zároveň k podst. jménu, které je podmětem n. předmětem slovesa, určení příslovečné pak jen k slovesu samotnému. Kde se nehodí způsob druhý, poznáme nejlépe, proměníme-li si sloveso v podst. jméno slovesné; z příslovečného určení se stane přívlastek, který kvalifikuje děj podstatným jménem slovesným vyjádřený. Na př. z vý-

rázu *choditi rychle* vznikne výraz *rychlé chození, rychlá chůze,* z výrazů *mysliti správně, jednati laskavě* a p. výrazy *správné myšlení, laskavé jednání* a p. V případě prvním, kde je sloveso určeno jménem přídavným, nabízí se spíše spojení tohoto přídavného jména se substantivem, které provází sloveso; tedy na př. při výrazu *voják padl mrtev* máme spíše představu mrtvého vojáka, ne mrtvého padání n. pádu, při výrazu *otec se vrátil zdráv* představu zdravého otce, nikoli zdravého navrácení n. návratu atd. Proto ve větě *zámek čněl šedě* není užito správně příslovce, nýbrž zde je na místě jméno přídavné, protože si dobře představíme šedý zámek, ale stěží zajisté šedé čnění. Ovšem mezi obojím způsobem bývají někdy (ale ne v tomto případě) přechody jemné, často jen formální; můžeme říci na př. »hoch šel vesele« a také »hoch šel vesel« podle toho, máme-li na mysli spíše stav podmětu *(veselý hoch)* či způsob chůze *(veselá chůze).* Poučení o tom je v mluvnici Gebaurově-Ertlově (1926) II, § 540. — Sloveso *dověděti* se se pojí v praxi spisovné s 2. p.; z řeči obecné však proniká i do spis. jazyka akusativ; na př.: *toho* se dověděla (Frony) ještě do večera 1892 Jirásek 13, 55; doví-li se *něco* od strýce o nebohé dívce 1891 Jirásek 7, 89 a p. — Sloveso *mrhati* mělo původně vazbu akusativní; na př. ten (šafář) obžalován byl před ním, jako by mrhal *statek* jeho Kral. Luk. 16, 1 (= rozhazoval); v novější době vlivem slovesa *plýtvati,* k němuž se *mrhati* významem přiklání, mívá při sobě také instrumentál; na př.: *silou* mrhá (bouře), skály svrhá Heyduk, Cymbál 73; není stříbro, *čím* on (Hronec) mrhá t. 32 a j. — *Zanášeti se něčím* je rčení správné, dnes ovšem skoro archaistické vedle výrazů *zabývati se, zaměstnávati se něčím, obírati se s něčím* a p.

FAMFULA (NŘ. XI, str. 71). — Se slovem *famfula, famfulek* souvisí i slovo *famfoušek.* Slyšel jsem je asi přede dvěma lety ve vesnici Veselé u Počátek, a to ve významu »křehutiny, boží milosti«. Posílávala prý se šestinedělce »do kouta« slepice s nudlovou polévkou a famfoušky. F. Navrátil.

INFINITIV s *-ti* (J. S.). O tom, že v dnešním spisovném jazyce jsou stejně oprávněny tvary s *-ti* i s *-t,* zmínila se NŘ. hned 6, 28. Také mluvnice Gebaurova-Ertlova (1926) § 383 učí, že tvar s koncovkou *-t* je v dnešním jazyce stejně oprávněn jako tvar s koncovkou *-ti.* Je tedy našim spisovatelům ponecháno úplně na vůli, chtějí-li užívati tvaru toho či onoho a dovedou-li z této volnosti těžiti stilisticky.

KASÁRNA (A. J.) je slovo přejaté z němčiny (*die Kaserne,* a to z franc. *caserne;* v. NŘ. 7, 254). Bylo původně čísla jednotného, jak ukazuje i slov. *kasáreň.* Dnes se ho užívá zpravidla v čísle množ. v tvaru *kasárny* anebo — tak jako *luky* — *luka, hrany* — *hrana* a p. — v tvaru *kasárna.* Tvar *kasárna,* který vypadá jako množ. číslo rodu středního, svádí v 6. pádě k tvaru *v kasárnách,* ale jako mají tvary *luky* i *luka* 6. p. jen *v lukách, hory* i *hora* 6. pád jen *na horách* a p., je také k oběma tvarům, *kasárny* i *kasárna,* správnější lokál *v kasárnách,* který je také jediným tvarem v jazyce mluveném.

KRUMPÁČ (J. H.) je slovo původu německého, dosvědčené již v 16. stol. Je složeno podobně jako slovo *krumpolec* (Krummholz), o němž jsme v NŘ. již vykládali. První část slova *krumpáč* jako slova *krumpolec* je něm. příd. jméno *krumm*, křivý, jehož starší tvar zněl *krump;* druhým členem bylo nejspíše podst. jm. *Hacke,* motyka. Druhý člen byl pak na půdě české patrně přizpůsoben názvům podobných jiných nástrojů, jako *kopáč, sekáč* a pod.; proto místo předpokládaného *krumpák* je v češtině *krumpáč*. Toto přizpůsobení bylo tím snazší, že koncové *-ák* v slově *krumpák* vypadalo jako přípona, kterou se jména nástrojů tvoří stejně často jako příponou *-áč* (srov *tesák, bodák, zabiják* a p.).

LÍČITI (C. L.?) na ptáky je lidovou etymologií přetvořené starší sloveso *léčěti, líceti* (utvořené z téhož kmene jako slova *leč, léčka*). Ke zmatení formálnímu se slovesem *líčiti* (které je utvořeno z téhož kmene jako podst. jm. *líce)* přispělo nepochybně dokonavé sloveso *poléknúti, políknouti* s příč. trpným *poléčen, políčen,* k němuž pak přiděláno (jako k *určen* ze slovesa *uřéci, uříci* nové sloveso *určiti)* nové sloveso *políčiti,* v tvaru nedokonavém *líčiti.* Sloveso *léceti* v dnešním jazyce je dokonale mrtvé a bylo by marné křísiti je k novému životu. Jazyk si vytvořil za ně nové sloveso *líčiti* (na ptáky), a není příčiny, proč bychom se mu vyhýbali.

MAPA (L. Č.) je slovo pocházející z latiny *(mappa;* do ní podle Quintiliana bylo přejato z jaz. punského), kde znamenalo ubrousek (jejž si hosté sami přinášeli), také na př. šátek, kterým se závodníkům dávalo znamení k početí jízdy. V středověké latině *mappa mundi* (»šátek světa«, odtud frc. mappemonde, vl. mappamondo) byl nákres povrchu zemského, který se ovšem měnil a posud mění podle pokroku jeho známosti; v němčině (podle Weiganda) se slovo *Mappe* objevuje po prvé s význ. »mapa« r. 1568, r. 1571 s význ. »ubrus, mapa«, 1663 s v. listu na poznámky, jež zase možno smazati, od r. 1741 se vyvíjí význam pouzdra nebo desk na mapy, papíry, kresby a p. U nás se drží ob. význam obrazu povrchu zemského nebo nějaké jeho části (časem slýcháme to slovo i s dnešním významem něm.); nejstarší nám známý doklad je z Kralické bible (výkl. na Žalm 40, 8: »Nebo staří psávali knihy na dlouhý papír neb pergamén slepený, kterýž potom v troubu točili, jako se nyní mappám a tabulím papírovým dělá«).

NEBOŤ — PROTOŽE. (Oktavánka.) Mezi příčinnou větou se spojkou *neboť* a se spojkou *protože* není podstatného rozdílu, pokud jde o obsahový poměr takovýchto vět k větě řídící. Můžeme říci stejně, bez nejmenšího rozdílu ve smyslu: »zůstanu doma, *neboť* prší« a také »zůstanu doma, *protože* prší«. To platí ovšem o většině případů souvětí souřadného a podřadného také, že tutéž myšlenku můžeme vyjádřiti buď paratakticky nebo hypotakticky. Rozdíl mezi oběma druhy souvětí bývá často jen historický, t. j. záleží v původu spojovacího výrazu (na př. *protože* = *proto* + *že,* které je původem vztažné zájmeno *ježe,* kdežto *neboť* je složeno z *ne* = dokonce,

bo = zajisté + *ti*, spojení je tu tedy vlastně bezespoječné, asyndetické, a tedy souřadné), často jen formální; na př. při formě podřadné lze pořádek vět převrátit (protože prší, zůstanu doma), při formě souřadné (zůstanu doma, neboť prší) nikoli; při formě podřadné je možné spojení korelativní, t. j. v řídící větě může býti ukazovací zájmeno n. příslovce, které jaksi anticipuje formálně obsah podřízené věty (*proto* zůstanu doma, *že* prší), při formě podřadné této souvztažnosti nebývá atd. O těchto formálních kriteriích mezi souvětími souřadnými a podřadnými je výklad v mluvnici Gebaurově-Ertlově (1926) II, § 577.

SVY (J. P.). V nářečích českých se úží dlouhé *é* důsledně v dlouhé *í* (mléko — mlíko); toho původu je *í* také v koncovce 1. pádu množného jmen přídavných, v němž se tvar původně trojí (dobří, dobré, dobrá) zjednodušil v tvar jediný, a to ženský, *dobrý* (= spis. *dobré*). Hláska *í* vzniklá úžením z *é* je v Čechách zřetelně dlouhá a psaní »falešn*y* myšlenky, pouh*y* dítě« je tedy foneticky nepřesné. Tohoto způsobu psaní se drží, co víme, 2. vydání Erbenových Prostonárodních písní a říkadel z r. 1864, kde se činí rozdíl mezi nominativem a akusativem těch tvarů, v nichž je spisovné *é*, a pády ostatními; píše tedy Erben na př. »děťátko mal*y*, jak si ospal*y*; zamkni očka sv*y*; zamhouři maličk*y* očičky sv*y*; stojí za tři česk*y*; na ty zlat*y* věnce« atd.; ale: »jaky je to živobytí, když se starej mlad*ý* chytí; při maličk*ý*m polínku; nejni nic m*ý*ho; zelí čertov*ý*ho« atd. Zakládá-li se toto rozlišování Erbenovo snad na skutečné místní výslovnosti, či je-li to důsledek nějaké falešné teorie gramatické, nedovedeme pověděti. Podle našich zkušeností ani podle teorie mezi tvary »mal*y* dítě« a »mal*ý*ho dítěte« ve skutečnosti rozdílů kvantitativních není, a proto psaní »falešn*y* myšlenky« a p. pokládáme za nesprávné.

TISKOPIS (R. J.). Nám se také zdá, že »tiskopis« je jen otrocký překlad něm. Druckschrift, a proto, posíláme-li něco tištěného, označujeme to zkrátka jako *tisk*. A na poště tomu také rozumějí. Uznáváme ovšem, že se někdy možná se slovem *tisk* nevystačí, a pak arci bude slova *tiskopis*, již vžitého, těžko se zbavovati. — Proč by výraz *ani jeden* byl nesprávný, opravdu nevíme; vyhýbají se mu sice naši spisovatelé, ale výrazů, kterým se vyhýbají, protože nejsou v módě, třebas byly docela správně české (anebo snad, protože jsou správně české), je bohužel mnoho. Snad ani není na škodu jazyku, dovede-li rozlišovati bezbarvější *žádný* od silnějšího *ani jeden*, jako liší na př. němčina kein od kein einziger, nicht ein einziger. Dnešní *ani jeden* je docela normální obměnou stč. *i jeden* (se záporným slovesem, na př. »i jeden z nich neostal«; Gebauer Slovn. 1, 581).

VÝMINKA (R. P.) ve významu Ausnahme je slovo stejně správné jako slovo *výjimka* a je dokonce starší. Bylo o tom vykládáno podrobně v NŘ. 3, 187. — Vazba *považovati něco za něco* je stejně správná jako *pokládati něco za něco;* byl o tom v NŘ. 9, 225 článek prof. Zubatého. — Přechodník minulý se

tvoří zpravidla od sloves dokonavých, přechodník přítomný od sloves nedokonavých (trvacích a opětovacích); proto se nejčastěji vyskytují v dnešní češtině přechodníky *byv pochválen* a *jsa chválen* (zřídka *byv chválen*). I o tom jsme se zmínili v NŘ. 6, 23.

ZNEŠŤASTNĚLÝ (J. K.) je slovo, které šíří naše noviny (před nedávnem jsme je slyšeli také z kterési přednášky rozšiřované naším rozhlasem). Je to otrocký a toporný překlad německého slova »verunglückt«, znamenajícího člověka, který přišel k úrazu, byl zmrzačen n. je mrzák. Podobná nestvůra je slovo *úrazenec*, které jsme četli před nedávnem v Právu lidu.

ŽREC (C. L.?) je slovo odvozené z kmene *ger-* = *žer-*, jehož vyšší stupeň je *gor-* = *hor-*; kmen *ger-* (*žer-*) je v příd. jménu *žeřavý*, v tvaru zdlouženém v slově *žár, požár* (dlouhé *e* se totiž mění v předhistorické době slovanské po souhláskách *ž, š, č, j* v hlásku *a*), kmen *gor-* (*hor-*) v slovech *hořeti, hořký* i *horký, hoře* a p., v tvaru zdlouženém (*o* se dlouží původně v *a*) v slově *o-harek*. Slovo *žrec* je utvořeno z kmene *žer-*, jehož kmenová samohláska je oslabena v jeřík (jako v *beru* — *b'rati*), příponou *-'c'* (jako *lov-* — *lov'c'* = *lovec*) a má tedy původní tvar *ž'r'c'*; znamená původně člověka, který pálí ohněm, přináší zápalnou oběť, kněze. Z téhož kmene jako *ž'r'c* je utvořeno příponou *-tva* (jako *pas-u* — *pas-tva*) podst. jm. *žrtva* (m. *ž'rtva*) = oběť (zápalná). Podle pravidla jerového, podle něhož se jery v sudých slabikách od konce mění v *e*, by bylo ze *ž'r'c'* v češtině *žřec* (jako je ze *ž'n'c'* — *žnec, š'v'c'* — *švec* a p.), 2. p. *žerce* (jako *žence, ševce* a p. z pův. *ž'r'ca* atd.) se ztvrdnutím *ř* v *r* jako *stařec* — *starce;* ztvrdlé *r* by mohlo přejíti z ostatních pádů i do pádu prvního jako v obec. *starec, korec* (m. stč. *kořec* — *korce*), takže bychom z toho mohli míti v nč. skloňování: 1. p. *žřec* n. *žrec*, 2. p. *žerce*, 3. p. *žerci*, 5. p. *žerče* atd. jako *žnec, žence* atd. Ze slova *ž'rtva* by pak bylo stč. *žrtva* a nč. (jako *črný* — *černý, žrnov* — *žernov* a p.) *žertva*. Ale ani *žřec* ani *žertva* nejsou slova česká; jsou to rusismy, které uvedla do literatury romantická doba básnická, libující si (jako německá romantika) v blouznění o mytických dobách pohanských. Tím si ovšem snadno vyložíme, proč řádné skloňování slova *žrec* nám působí potíže, proč naši spisovatelé starší i novější (srov. Nár. listy z 26. ledna) píší na př. *žreců* (Rusové skloňují arci *žrec, žreca*) m. *žerců*, ač by *žneců, ševců* jistě nenapsali. V starší české literatuře slova *žřec, žrec* (ani *žertva*) není; je doloženo sice v Gebaurových výpiscích jednou slovo *žřec* z bible Olomoucké Mal. 3, 11 (budu láti za vy [vás] žercěvi), ale to je slovo utvořené od slovesa *žráti, žeru* (v Kral. je za to: domluvím pro vás tomu, což sžírá [úrody vaše], lat. increpabo devorantem).

Odpovědný redaktor: Václav Ertl.
Tiskli Neuber, Pour a spol. v Praze-I., Bílkova ul. 17.